

1.

Una aproximació a la ciutat de Sabadell en començar la II República

Josep Alavedra Bosch

Fundació Bosch i Cardellach

El sistema polític de la Restauració monàrquica (1875-1931), amb el torn de partit conservador i partit liberal, fou incapaç de democratitzar-se i donar sortida a les diverses reivindicacions i demandes que les capes populars anaven canalitzant a través dels naixents partits i sindicats d'esquerra. Aquests van quedar fora del sistema polític de la monarquia i els «seus partits del torn»¹. Després de la crisi de 1917 la monarquia continuà esfondrant-se: l'apogeu i radicalització del moviment obrer i dels conflictes amb la patronal, acompanyada de la inestabilitat dels diferents governs, també el desastre militar al Marroc, entre d'altres, van portar al cop militar del general Miguel Primo de Rivera, capità general de Catalunya, l'any 1923. Aquesta dictadura es caracteritzà per una forta política anticatalana: dissolució de la Manco-

munitat. Finalment, la difícil conjuntura econòmica amb la crisi de 1929 i la forta oposició política a la dictadura incapaç de donar respostes, van portar al descrèdit d'Alfons XIII. Després de Primo, durant els governs del general Berenguer i de l'almirall Aznar (1930-1931) el republicanisme anà creixent, fins que finalment la convocatòria d'eleccions municipals pel 12 d'abril de 1931, convertides en plebiscit, va portar a la victòria la coalició de republicans i socialistes a les principals ciutats de la monarquia. El 14 d'abril de 1931 es proclamava pacíficament la Segona República i Alfons XIII sortia del país. A Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) serà el partit hegemònic durant la II República, mentre que la Lliga, que fins aleshores havia obtingut majories, anirà minvant. Tanmateix, a Sabadell, el predomini serà també de les candidatures republicanes recolzades sovint pels treballadors.

La ciutat de Sabadell

Ja des de començament segle XX, a Sabadell, predominava l'activitat industrial. Dintre d'aquesta, la tèxtil amb la indústria llanera representava el 69,3% i la cotonera el 6,7%; el metall arribava al 6,7% i un 5% correspondria a altres activitats industrials². Fins a final de la Guerra Civil (1936-1939), la ciutat tindrà un gran creixement econòmic i la població augmentarà un 54%: passant de 32.398 habitants (1914) a 49.953 (1939)³. Aquest augment de la població el podríem explicar pel creixement econòmic i la necessi-

tat de més mà d'obra, la qual cosa farà arribar a la ciutat nouvinguts principalment de Múrcia, Andalusia oriental i Almeria⁴. Així doncs, fins a l'any 1939 l'activitat tèxtil serà la dominant -llana i estam-, i d'ella dependrà l'economia de la ciutat. A aquesta activitat s'afegirà el sector metal·lúrgic i de construccions mecàniques. Al caràcter de ciutat industrial hi hem de sumar la rica vida associativa i social, on a més a més dels partits i sindicats, hi havia diferents fonts de sociabilitat i participació.

«Sabadell era una ciutat molt especial, eminentment obrera. Diria que amb molta més cultura que en d'altres ciutats obreres, i això segurament es deu a la influència dels partits republicans antics, és a dir, al Círcol Federal Republicà; però en gran mesura a la feina realitzada per la Federació Local de Sindicats (FLS)⁵ *dins el món obrer, que si bé als anys trenta estava afiliada a la CNT, després se'n va separar per formar part del grup dels trentistes*»⁶. Efectivament, les eleccions plebiscitàries del 12 d'abril de 1931 a Sabadell van donar el triomf a la Coalició d'Esquerres Republicanes, la qual estava formada per Círcol Republicà Federal, el Casal Català Republicà, Fraternitat Republicana, Centre Radical Català i Círcol Federal de la Creu Alta. Amb un 70% dels vots es va imposar a la Candidatura Catalanista – Lliga Regionalista, Centre Català i Acadèmia Catòlica–, que obtingué un 27,7% dels escrutinis. Quedant el Bloc Obrer i Camperol amb un 1,9% dels vots emesos.

«Ciudadans:

aquesta tarda els regidors republicans elegits pel poble el darrer diumenge, tal com han fet els altres Ajuntaments de la península, han pres possessió provisional de llurs càrrecs, proclamant immediatament la República a la nostra ciutat.

En aquests moments històrics, demanem el concurs de tots els ciutadans per fer efectiva, dins el major ordre i serenitat, l'afirmació del nou règim.

Sapiguen, doncs, que la nostra ciutat no està desemparada, i que vetllarem pel seu prestigi fent ús de les atribucions que tots vosaltres ens heu donat.

Seguirem comunicant-nos amb vosaltres, per successius bans.

Visca la República!

Sabadell, 14 d'abril de 1931.

L'alcalde provisional, Salvador Ribé.»

Font: Arxiu Històric de Sabadell (AHS).

L'any 1931⁷ la ciutat comptava amb 45.992 habitants⁸ i una superfície de 7,50 km² amb un perímetre lineal de 10,50 km. S'hi comptaven 262 carrers i 23 places en un nucli edificat de 3,50 km². L'extensió del terme municipal era de 35,45 km². Per fer una aproximació al panorama industrial hem seguit les dades de la Matrícula Industrial i de Comerç de l'any 1931, en la qual comptem: 966 industrials, 1.275 comerciants i 105 agents comercials. Tanmateix, ens trobem amb 17.000 obrers, els quals estarien distribuïts a la indústria així:

Llanera:	9.600
Cotonera:	1.000
Mecàniques i fusta:	1.800
Banca i oficines:	300
Dependència mercantil:	1.500
Servei domèstic:	800
Diversos:	2.000

La indústria llanera amb 265 persones:

Fabricants de teixits de llana i estam:	115
Filadors de llana:	42
Filadors d'estam:	20
Tintorers i aparelladors:	36
Indústries auxiliars:	52

Maquinària:

Telers mecànics:	2.165
Fusos de llana:	52.590
Fusos estam:	78.325
Fusos doblar:	31.280

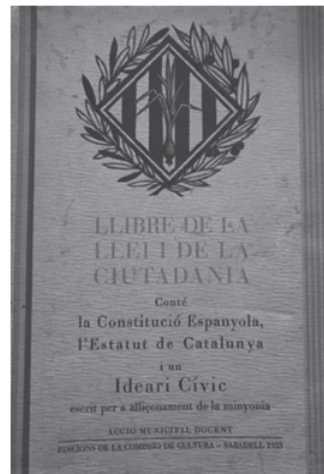
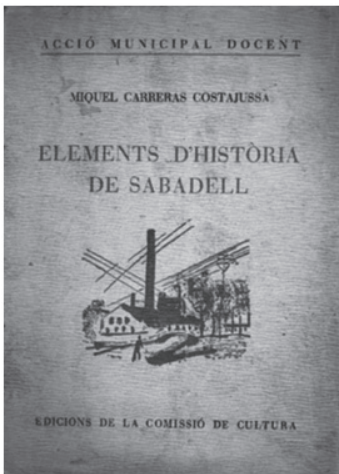
La indústria llanera ocupava a 9.600 obrers amb un sou de 50 pessetes de mitjana a la setmana.

La indústria cotonera, amb un nombre de 6 industrials, comptava amb 22.000 fusos i 600 telers, la qual donava feina a 1.000 obrers. Pel que fa a la indústria mecànica, podem trobar 50 tallers amb un miler d'obers ocupats.

La Comissió de Cultura

Fins als fets d'octubre de 1934 el govern municipal tindrà hegemonia dels republicans del Círcol Federal, els quals faran aliança amb el Casal Català Republicà i del Centre Radical Català –fusionat en el Casal Català d'Esquerra d'ERC–. Més tard es va incorporar la Unió Socialista de Catalunya⁹. Aquest fet, com dèiem més amunt, va significar que la cultura tingués una importància cabdal en els plantejaments del consistori: des de bell antuvi, «els federals» havien fet de la cultura una eina fonamental per a la formació i educació de les capes populars de la població. En aquest sentit, i ben aviat, la Comissió de Cultura de l'Ajuntament¹⁰ es feia

ressò de la precària situació de l'ensenyament públic amb la publicació, a l'octubre de l'any 1931, de *El problema de l'ensenyança primària a Sabadell. Plantejaments i antecedents*. Més tard, el 1933, veien la llum: *Elements d'Història de Sabadell* de Miquel Carreras i el *Llibre de la Llei i Ciutadania*.

Font: pròpia.

En començar la República, a la ciutat hi havia sis escoles públiques i sis de privades; d'escoles catòliques en trobàvem 5, i a càrrec de congregacions una dotzena. A més, per a la mainada es feien colònies escolars tant a mar (Premià) com a muntanya (Rellinars i Tona): l'any 1932 n'havien gaudit 175 nens i nenes. Dos anys més tard el nombre d'escoles públiques era de 14 i la nova escola de Can Rull s'estava

acabant de bastir. També es van retirar les subvencions públiques a les escoles religioses, fet que l'hem de situar més en el sentit de gratuïtat que tenien les noves escoles públiques.

Tot i que en data 15 de maig de 1931 es va aprovar l'expulsió dels ordes religiosos per part del consistori, basant-se en la pragmàtica de Carles III (expulsió dels jesuïtes), i a partir de la mateixa augmentar l'expulsió als altres ordes «per així defensar la naixent República i el desig del poble», finalment l'octubre del mateix any es va reconsiderar l'acord —per la pressió de les Juntes d'Acció Catòlica, les quals deploraven aquest acord pel «bé immens que han aportat i aporten a la societat»— rectificanc i deixant completa llibertat als ciutadans siguin quines siguin les seves idees. Es va considerar que: «Aquesta resolució estarà en consonància amb la doctrina del nostre mai prou venerat mestre Pi i Margall que mai va voler el domini d'una opinió sobre en contra d'una altra»¹¹.

Sanitat i assistència social

Podem dir que la tasca municipal, pel que fa a la instrucció i la cultura, fou destacada. Entre d'altres, l'any 1931 s'inaugurava el Museu de Sabadell (actual edifici del carrer Sant Antoni); aquest fou bastit partint del material de les excavacions realitzades el 1912 i comptava amb diferents seccions: paleontologia, prehistòria, ibèrico-romà, retrospectiva, etnografia local i belles arts. Durant el curs 1931-32 va rebre 3.700 visi-

tants. També l'Escola Municipal de Música, en funcionament des de 1864, va rebre una gran empenta (118 matriculats en el curs 1931-32, 60 homes i 58 dones). L'Escola Industrial d'Arts i Oficis, creada el 1902 pel Gremi de Fabricants i l'Acadèmia de Belles Arts, tenia 707 alumnes matriculats (476 homes i 231 dones). A la Biblioteca Narcís Giralt, de caràcter públic i creada el 1927-28, es podien comptar 1.300 volums; i, a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis de Sabadell, bastida el 1928, l'any 1930 es va habilitar el servei de préstec. A data de desembre de 1931 reunia 10.000 volums. L'any 1931 havia acollit a 27.489 lectors i havia realitzat 17.195 préstecs.

Pel que fa a la sanitat i a l'assistència social, es van introduir mesures noves. El Parc Municipal de Desinfecció es va posar en marxa el 1931, i es posaren al dia el Laboratori Públic Municipal –creat el 1912–, i el Dispensari Mèdic Municipal, el qual datava de 1888. Ja des del mes de gener de 1931 hi va haver una preocupació per les persones menys afavorides econòmicament. La Junta Municipal de Beneficència procurava assistència mèdica i farmacèutica –també de llevadora–, a les famílies pobres. L'Ajuntament considerava famílies pobres a aquelles que constant de 4 individus no arribessin entre tots a una quantitat equivalent al jornal mitjà d'un bracer de la localitat, que es computava en 8 pessetes diàries; també a totes aquelles que constant de 8 individus o més no obtinguessin per tots els conceptes una quantitat doble de la d'un bracer. Es va fer un estudi que donà aquestes xifres de persones considerades pobres:

Districtes	Persones
I	14 (7 homes - 7 dones)
II	17 (6 homes- 11 dones)
III	37 (14 homes – 23 dones)
IV	31 (9 homes – 22 dones)
V	20 (14 homes – 6 dones)
VI	19 (9 homes – 10 dones)

Es van trobar 138 persones pobres (59 homes -79 dones) sobre una població de 45.992. En el govern de la monarquia se'n feia càrrec la Beneficència Municipal; a partir de maig de 1931, sent alcalde Salvador Ribé, passà a ocupar-se'n l'Assistència Social¹². Tanmateix, el nombre d'asilats a la Casa de Beneficència era de 348 infants i 197 adults en aquestes mateixes dates. Pel que fa a la sanitat, es comptava amb l'Hospital Municipal i la Clínica per a les malalties agudes: la infermeria per a tuberculosi Moisès Alguersuari, des del 1928, amb 18 llits, i el dispensari -annexat a la clínica- de Röntgenlogia, i des del 1926 el Consultori de Puericultura i Maternologia.

El lleure i la sociabilitat

Si fem referència a l'esport, aquest gaudia d'una afició considerable, com es veu en el gran nombre d'associacions i clubs existents en aquest començament d'anys trenta –n'es-

mentarem els principals—. Futbol: Centre d'Esports Sabadell, Atlètic F.C., Mercantil F.C., Espanya F.C., i Arenas F.C. Motor: Societat Recreativa Auto-Motorista i Societat Automobilitista i motorista. Club Natació Sabadell, fundat el 1916. Atletisme: Agrupació d'Atletisme. Unió Ciclista Sabadellenca, Boxing Club Sabadell. I el Velòdrom de la Creu Alta –1924–, un dels més importants de l'època. També aficions paral·leles o complementàries com: Societat de Caçadors «Aurora», Societat Antiga Ocellera Sabadellenca. El Centre Excursionista del Vallès, Centre Excursionista de Sabadell i Acadèmia Catòlica (minyons escoltes). L'afició al cant a través de les societats corals (una dotzena) era important; cal citar la Societat Coral Colon «El Casinet» on a més de cant, concerts, conferències, teatres i altres, es va dur a terme una forta expansió cultural entre els seus associats. Orquestres (a més de les més famoses i rivals Muixins i Fatxendes se'n comptaven una dotzena més) i cobla de sardanes (La Principal): Centre Sardanista i Foment de la Sardana. La participació de la ciutadania en la festa seguia el calendari i era estrany el mes que no se'n comptava alguna: Sant Antoni Abat, Sant Sebastià, Carnestoltes, l'Aplec de la Salut, Festa Major de la Creu Alta, Sant Antoni de Pàdua, Fira d'Estiu, Festa Major, la Festa de l'Arbre, castanyada, caramelles, cagatió, n'eren les principals.

Els bars i cafès –un centenar– eren un lloc de trobada, relació i discussió: sobretot a través de les diferents «penyes» que s'hi reunien. La dotzena de teatres existents es complementava amb 4 cinemes amb programació: Cervantes, Euterpe, «els Campos» i Principal. I la tasca ingent de:

Amics del Teatre, Amics del Cinema i Acadèmia de Belles Arts. També en les capes socials més benestants: el Cercle Sabadellès i Sabadell Lawn Tennis, entre d'altres. Destacar també l'existència «oficial» a juliol de 1931, de tres cases de prostitució, que el Govern Civil deixava a consideració de les Cases Consistorials la seva clausura i obertura¹³.

En aquest breu recorregut cal fer esment de la inauguració el 7 d'agost de 1934 de l'Aeroport de Sabadell, una obra emblemàtica també de l'Ajuntament republicà que recollia una idea i una afició que venia dels anys 1910. Com és conegut, posteriorment, amb l'esclat de la Guerra Civil (1936) l'aeròdrom es convertirà en un punt militar i estratègic de gran importància per a la República.

La informació del que passava a la ciutat i a la resta estava coberta durant el període 1931-1936 per la premsa regular: Revista de Sabadell, Diari Sabadell, El Radical, La Ciutat, El Poble i Vertical de la FLS. A més a més de les diferents publicacions de partits, sindicats, agrupacions i altres. Tanmateix, a partir del mes d'abril de 1933, començaran les emissions regulars de Ràdio Sabadell EAJ-20.

Principals Partits i Coalicions de Sabadell a les diferents eleccions fins 1936

A diferència del sistema polític de la Restauració, durant la II República es va poder exercir la democràcia políti-

ca. Els distints governs es van formar pel suport electoral que obtenien a les eleccions. A més, les dones a partir de 1932 van poder participar com a candidates i electores. En aquest sentit durant aquest període, endegat el 1931 i finalitzat per la força de les armes el 1936, s'obrí un reformisme possible per les capes populars i l'obrerisme. A Sabadell trobem ben representada aquesta participació. Els principals partits i coalicions que es presentaren a les diferents eleccions (1931-1936): municipals, corts espanyoles, parlament català i compromissaris a President República¹⁴:

COALICIÓ D'ESQUERRES REPUBLICANES: Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF), Partit Republicà Radical, Casal Català Republicà i Centre Radical Català.

CANDIDATURA CATALANISTA: Lliga Regionalista, Centre Català, Acadèmia Catòlica.

COALICIÓ PRDF: Federals, Unió Socialista Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya (i Casal Català d'Esquerra).

LLIGA CATALANA: canvià el nom en diferents conteses electorals Concòrdia Ciutadana, Defensa Ciutadana, Unió Ciutadana.

PARTIT REPUBLICÀ FEDERAL

PARTIT CATALANISTA REPUBLICÀ

BLOC OBRER I CAMPEROL

DRETA DE CATALUNYA: tradicionalistes.

FRONT D'ESQUERRES DE CATALUNYA: tots els grups obreristes i republicans d'esquerra.

FRONT CATALÀ D'ORDRE: Lliga Catalana, «Comunión Tradicionalista», PRR, Acció Popular Catalana (era la filial a Catalunya de la «Confederación Española de Derechas Autónomas»).

Com és conegut, a partir del 18 de juliol de 1936 tot va començar a canviar. La ciutat de Sabadell es decantar pel costat republicà, com ho feu tot Catalunya. Començava la Guerra Civil i una llarga postguerra.

Notes

1. Com és conegut, durant la Restauració cada govern formava el seu suport a les Corts un cop havia pres possessió. Després convocava eleccions, i per mitjà de xarxes de cacics, les guanyava.
2. DEU BAIGUAL, Esteve, «Sabadell a cavall entre dos segles, 1890-1910», dins CASAMARTINA I PARASSOLS, Josep (2011), *Juli Batllell, un gaudinià oblidat*, Fundació Gas Natural Fenosa, pàg. 21.
3. *Idescat*.
4. DEU BAIGUAL, Esteve, «Segona revolució industrial, creixement de la indústria llanera i expansió urbana», pàg. 216-217, dins BENAUL BERENGUER, J.M.(dir.) (2009), *El Gremi de Fabricants de Sabadell 1559-2009*, Sabadell: Gremi de Fabricants.
5. La FLS, al carrer de l'Estrella 110, era el centre dels sindicats de Sabadell des del darrer quart del segle XIX. L'any 1933 comptava amb 14.052 afiliats. Entre els seus dirigents hi trobem: Josep Moix Regàs, futur alcalde de la ciutat, director general de Treball i ministre de Treball al govern de la República.
6. SERRANO BLANQUER, Jordi (2004), *Josep Xinxó Bondia, la meua vida i les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya de Sabadell*, Cerdanyola del Vallès: Montflorit, pàg. 30.

7. Les xifres que donem, d'ara endavant, si no indiquem el contrari, provenen del *Report Estadístic*. Aquest era un informe i síntesi de la ciutat de Sabadell com a centre de població i municipi. Estava adreçat a la Generalitat de Catalunya «...en quant puguin ser útils o aplicables». El regidor Sotorra, amb el *Report*, defensava la conveniència de la capitalitat de la ciutat al Vallès. Va ser elaborat a les darreries de l'any 1932. *Report Estadístic*, AHS. AMH, 2576, Municipal 1932.
8. Per fer-nos una composició de la població al Vallès donem xifres de poblacions veïnes: Terrassa: 39.975 h., Granollers: 12.699 h., Mollet del Vallès: 5.527 h., Sant Cugat del Vallès: 5.190 h., Castellar del Vallès: 3.913 h., Cerdanyola del Vallès: 3.026 h., Sentmenat 1.897 h.
9. BENAUL BERENGUER, JM «Una ciutat en la República: Sabadell, 1931-1936» dins BENAUL BERENGUER, JM et al. (1986), *La República i la Guerra Civil. Sabadell 1931-1939*, pàg. 36. Sabadell: Ajuntament.
10. Formada pel regidor federal Joan Mora, industrial tintorer, amb dos federals més: Joan Morral i Emili Tintó; i el regidor de la Lliga Regionalista Pere Moratones.
11. *Petició d'expulsió dels ordes religiosos*, AHS. AMH 2253/21, Exp. 76.
12. *A Llista dels pobres residents en aquesta ciutat*, AHS. AMH, 2253/2 Exp. 57.
13. Les tres cases –a l'any 1931- estaven: una a la carretera de Terrassa, núm. 200 (Maria Serret Agut), altra a la mateixa carretera “Villa Teresa” (Teresa Corominas) i una tercera al carrer de Roger de Flor núm. 128-132 (aquesta va adquirir el compromís, per no ser tancada, de “tenir un perfecte estat d'higiene abans del 31 de desembre del mateix any); de Carlos Lionnet Lecompte. *Clausura i apertura de cases de prostitució*, AHS. AMH 2254/8, Exp. 91.
14. Veure Benaül *Op. Cit.*, *La República i la guerra...* pàg. 32-33 i per la relació detallada de partits i entitats político-ideològiques, veure Apèndix, pàg. 56.